

ՅԱԿԵԼՈՒԱԾ ԱՐԱՐԱՏԻ 1897Թ. ՄԱՐՏ.

Ա.

[Ա նր. 200a, A նր. 121b]

ՏԵԱՌՆ ԱՆԱՆԻԱՅԻ*

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

ՅԱՂԱԳՈ ԱՊՈՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՏԱՆՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ

ՈՐ ԸՆԴԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱ ժԱՄԱՆԱԿԱ

ԼԵԱԼ ԻՑԷ ԶԵՌՆԵՂԻՐՈՒԹԻՒՆՆ

ԱՐՏԱԲՈՑ ՍՈՒՐԲ ԼՈՒՍԱԼՈՐԶԻ ԱԹՈՒՈՅՆ

ԵՍ ԱՆՈՆԻԱ Հնորհիւն Աստուծոյ

նուաւստ պատրիարգ, ոչ ըստ գոյացութեան ինչ տնտանս եղելոյ իմում՝ դաւողադեգեր և կամամիլ [A]....¹ , այլ ըստ ներելոյ Տեառն ամենակալի: Եւ ըստ սովորականին² աւարդամեծար գոյով նորին յառաջատես իննամոց՝ բարերար կամաց ամենասուրբ Երրորդութեանն, որ նախ քան զսողմնառին յապարտակի՝ զիտէ գերեկամունս և յառաջ քան զընծային՝ առաքելաշնորհ և մարգարէա՝ Տոբիս գործէ զոմանս. և որք են հզօր յամենայնի և կարող՝ ի քորանց յարուցանել որդիս հաւատոյ հիւրահարաւերն Արրահամու.³ մանաւանդ ի ծահ պատկանեալ աստանօր զառածս [Ա 200b] ձեղատեսիլ Տարսնացւոյն⁴ որեւի՞ պաղպանածապէս զբաներդակն ստրանապաճող՝ րանապարծիի բարձրնտիր Կորնթացիսն, եթէ Չիմարս⁵ և զանտոհմա աշխարհիս ընտրեաց աստուած, որպէս զի զիմ կարծեալ էան խափանեցէ:⁷

Յոյն ողորմութիւն և կամբ⁸ յառաջատես ինամողին աստուծոյ և այժմ կամեցեալ զնուաստութիւնս իմ կոչեաց ի մասն վիճակի սրբոցն, լինել աթոռակից սրբոյ և երիցս երանեալ արփիաւորչին մերոյ և ծնողին հոգեւոր՝ նահատակին Գրիգորի, ուստի անմանապէս զիմս ծանաչեմ կրիսական հիւրութիւն՝ զերազրիլ այսմ պատուի, այլ մա-

նուանդ [Երմիէ]¹ ատաւանջե[ա]լ չարայօժար անարգարարգ և կորստաղմայլ² կամացս, ի խուրասուղեալ առաւել քան առ մակահընկեան ծննդօքն արարչապատկեր բաղկացելոյն լաստափայտիւն⁴ դատեալ: Ծա և ոչ իսկ հմուտ գոյով մեր ի ճարտարապետութիւն գործոյ աճեւութեան, [A122a] որք միշտ բանից պարապեալք և բանտուորապէս * կրթեալք, ուսեալք գրերթողականն և զընաբանականն: Եւ բնաբանականաւ զընախօսելն և զըստ քերթողութեանն զառ ի միտսն քերթ ածել, գատենականն և զգատողականն, զերաժշտականն և զաստղաբաշխականն,⁵ զթուականն և զերկրաչափականն, ** որում ոչինչ փութագոյնս պարապեալ մեր խոկալով յայտդիս⁶ խորագոյն և դժուարաքննին իրի տեսութիւն, այլ հոփուական և ճգնողական միայնաւորութեամբ սնեալք յամայս անապատաց և ի ծերպս վիմարնակս կրօնաբնակ բնակութեամբ: Այլ որպէս վերագոյնն ասացաք՝ ի ներելոյն աստուծոյ հանգիպաւ պիտառագունմն այսմ սպասահարկութեան մերում նուաստութեանս ի շրջանիս Հայոց . ՅՂ. բաղադրութեանն՝ յառաքս արի և քաջատոհմիկ հզօրացն երկոցունց⁷ ինքնակալացն⁸ Հայոց թագաւորացն քրիստոսապսակեալ տեառնն Գագկայ Արծրունոյ Հայոց թագաւորի [Ա] և տեառնն Արտապ Բագրատունոյ խաղաղասիրի և հեզահամբոյր հզօրի և Մեծի Հայոց⁹ արքայի: Հաւանութեամբ սոցա և սոցին թագազան զարմիցն և համօրէն եպիսկոպոսաց և վանականաց և այլ ճգնաւոր մենաւորաց, առաջնորդից հայցմանց և միաձայն բողոքանաց, զոր իբր ի համագոյէն Հոգւոյ բախից *** գոյ ասել¹⁰ զմիաբանութեան¹¹ բանիցս բերք, զոր թէ կամաւ և թէ ակամայ՝ ոչ զիտեմ աստուած զիտէ—այլ միայն այս [A]

1. ԱԲ „յեմէ“—յնորուսաղեմէ ?
 2. ԱԲ կորստաղմ այլ 3. Ա կմբ Բ կմբսս
 4. ԱԲ զստափայտիւն 5. Ա զաստղաբաշխուն
 6. Ա այսպի 7. ԱԲ բողոքն 8. ԱԲ ինքնակալացն
 9. ԱԲ մեծի հայոց 10. ԱԲ բախի՝ ցգոյ
 11. ԱԲ զմիաբանութիւն
 * ԱԲ ի բանաւորապս.
 ** Հմմտել խորենացի Ա. բ.
 * * Հմմտ. ներքեւի տաղացածը. իբրեւ ի դիւական հոգւոյն բախեաց դոյ ասել, եւ «դիւաբախութիւն» Մենք աւելի տրամադիր ենք ուղղել «բաշխից»

1. ԱԲ „կամ ամեւ...“ մի երկու բառ պակաս.
 2. Ա սվրն Բ սովորն
 3. Ա Մատթ. Գ. 9.
 4. Բ տարսնացոյն 5. Ա չունի „ոգեալ“ 6. Բ զիմարս
 7. Ա Կորնթ. Առաջ. Ա. 27.
 8. Ա ողորմածութիւն եւ կամս
 * «Անանիա Մոկացու» մասին տես Արարատի նախընթաց համարը. Գ. Տ. Մկրտչեան.

մեզ է ակահայ զի վեր կառավարեցայ գերազարեալ քան զկարծն իմ և զմտացն հետեւունս 1

Եւ ի հաւատալ Տեառնն ինձ զհօտ իւր զնեալ քաջարի 2 արեամբն յապուշ եղեալ զարհուրեցայ և երկիւղ մեծ պաշարեաց զիս զի նկատեալ զիրի իրի նշահհումն որ եղեալ էր յեկեղեցիս աստուծոյ զտի զոմանս եպիսկոպոսաց ապստամբեալս և զոմանս յիշխանաց դաւառապետաց 3 և զայլ խառնիճադանճ ամբոխս քրիստոնէից ի խառն ամուսնութիւն քաղկեդոնականաց 4 քանզի ոչ զոյր յարկ զուգաւորացի ուր ոչ էր 5 միւսն Հայ և միւսն Վրացի և ըստնմին և զաւակք տանն յերկմէջս փեղկեալ և ի բազմակուտակ չարեաց բազմութեանն Յամաքեալ սէր բազմաց 5 նաև թշնամիք առն ընտանիք իւր թողից ասել և զմեկնազէն աւաղակաց զանրաւ արիւնհեղութիւնս և զայլ զմեկնապարծութիւնս որք անխլուաղէս 6 խցեալ զականջս ի մասնէ բարոյն:

Եւ ի վերայ այսր ամենայնի առաջին և անդրանիկ աջադրեալ ի սրբոյ 7 Լուսաւորէն աշակերտսր պատրիարքին Գրիգորին Աղուանից մեաբապօլիտն 8 որոշեալ ի միաբանութեանէ սրբոյն Գրիգորէ ամօք իրբն 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

շնորհին՝ պայազատ տէր Թովհաննէս և զուսակ 1 առախին եղջերարոյժ անասնոցն ցանկացողի՝ մտեալ ընդ լծով ծառայութեան իւրոյ ծառայակցին և մոռացեալ զսուրբ Լուսաւորչի աթոռս ուստի բազումք ընուն շնորհօք մինչև միւռոն զնել կամեցեալ յեղբօրէն զուսակ Եսաւայ 2 զանդրանկութիւնն անդրադարձեալ փոխարէնութեամբ պատուոյ: Եւ երանի թէ զինքեան միայն սիրել զկորուստս այլ և զբազումս ի սուրբ եպիսկոպոսաց չարս սպիր նամակօք զրգեաց 5 ի սուրբ Լուսաւորչի աթոռոյս մանաւանդ թէ այսու [ոչ] շատացեալ այլ և Եղեալ յերկինս զբերան 4 և զուսակ հայրանախառն քամայ 5 արհամարհանս զսուրբ Լուսաւորչի աթոռակալէն զրէր յԱղուանից թագաւոր: Եւ ձաղածական 6 բանս հայհոյութեան տայր վիճել քաղկեդոնականացն զմերոյ աթոռակալացն:

Եւ բնդէր ինձ երկայնել զբանս զի չար չափերականի չարով չափեալ չափ ունի արտմութիւնս այլ իմն բանից արդարադատութեանց զրուսաթք համեմատք զերազրի համայնց 7 աշխատալճար բանից վասն զի Իւրաքանչիւր ոք առանձինն քուրմ և տուն և պաշտօնատարկամաց ինքեան լինել էր հաճեալ 8 [Բ] աներկեղ ծառայ ի տեառնէ: Եւ հաւատարազախին տիկնոջ համարեալ և կին արդարեւ իրր հօս 9 որոց ոչ իցէ հոգիւ և աշացոյք կորուսեալ զհնազանդաւ շաղաց: Իսկ մեր ապա աստանօր 10 նրկատեալ զնախադրոյի իրի կայից կենցաղականացքս կենցաղոյ՝ ամիշեալ յիմարեալ տարակուսեալ լքեալ վհատեալ ապա ի յերկինս և ի թշնամեալ 11 նուստութեանս իմոյ սրտին նմարանքս՝ առայն որ զհնարս առանհնարինսն մարդկան հնարաւորէ՝ ասելով թէ Դու տէր որպէս կամեցար և արարիր որպէս կամեցիս և կա-

1. Բ հետեւմանս

2. ԱՅ քաջարի

3. Ա զուր Բ զուր

4. Ա է

5. Ա Խառն Բ Խ 12, Գ 56

6. Ա որ ք խլուսս, Բ որ քն խլուսս

7. Ա Ի սր

8. Բ նետրապօլիտն

9. ԱՅ զնետրապօլիտն

10. ԱՅ յեր

11. Բ զաւանդ զաւանդ

1. ԱՅ զուսակ

2. Ա Խառն Բ Խ 12, Գ 56

3. Բ զուր

4. Ա Խառն Բ Խ 12, Գ 56

5. Բ քամայ

6. Ա ձաղածական

7. Ա համայն

8. Ա լինել զանդ Բ լինել էր զանդ

9. ԱՅ եւ էին արդար եւ իրր հօս

10. ԱՅ ապա աստանօր

11. Ա թշնամ

տարեացի զի ի քեզ թողեալ է զաղքառնս յսկ ապա ինքնաւոր և ահաւոր զօրութիւն սուրբ Հոգւոյն զաննուազ լոյսն իւր ծագեաց նախ ի սիրտս¹ քրիստոսապսակեալ [Ա] թագաւորացն որք ի ժամանակին փայլէին և կամօք հաւանութեամբ և գեղեցկասագիր² խորհրդովք մեծին և բարեացապարտն Գազկայ Հայոց թագաւորի նախ զրէաք հրովարտակ պատճէն ի յաշխարհն Աղուանից որ ի ժամանակին զհայրապետութեանն ունէր զպատիւ այլ ոչ արժանապէս զի ոչ ըստ հրամանի սուրբ զրոց էր բնկալեալ ի սուրբ Հուսաւորէն զտուշութեանն պատիւ որում անուն Սահակ ճանաչիր։ Եւ զրեալ առ նա յոյժ ողորական և գեղեցիկ խորհրդով և եղբայրական պատուով բազմացուցեալ խոստմունս փանկիրին միաբանութեան՝ ուստի արտամերժեցան։ Զանդի զոյին փիլիսոփայք և հմուտք ճարտասանութեան և հոգեկիր վարժապետք [Բ 123Ա] ի ժամանակին որք յոյժ ազահք էին * ներհիւսութեանց արհեստա[խումբ]՝ տառից յորոց զլուստորացն էր արդարեւ⁴ սուրբ և խաշակօն այլն աստուծոյ Բասիլիոս և արագախօս և կորովամիտ Եղբայրիկն⁵ Համազասպեան և միւս վարդապետն Գէորգ Կաղաթեցի կոչեցեալ⁶ և յՈստրով գիտնական և Գէորգ անպարտելին՝ Տարօնացի կոչեցեալ և այլ բազումք որք հաւանեալ առաքեղին բազում զութս զորովս և խնամս և սէր խանդականս⁷։

Իսկ նորա ըստ սաղրելոյն⁸ Յակովբայ և ըստ շաղեալ աղանդոյ քաղկեդոնականացն որ էր տիրեալ աշխարհին՝ իբր բարեկամ զինքն համարեալ թագաւորին դարձելոյ յաղանդն Բաղկեդոնի — քանզի ունէր զաթոռ թագաւորութեան յայնժամ իշխանակ⁹ որդի տեսուն Արնեբակհի թոռն երանելոյն Համամայ¹⁰ բարեպաշտ թագաւորին Աղուանից և էր զարձեալ յաղանդն Բաղկեդոնի և մոռացեալ

զհարցն դաւանութիւն։ Իսկ նա յամառեալ պնդեալ կաշխանեալ և ոչ հաւանէին զալ ի միութիւն ժողովոյն այլ միայն իւրաքանչիւր ձեռնադրով զրէին թէ Հաւանեալ եմ ես Սահակ Աղուանից կաթողիկոս և սա՝ Յակովբ Սիւնեաց եպիսկոպոս՝ զով և զուք քրիստոսապսակեալ թագաւորքդ և սուրբ եպիսկոպոսունքդ ձեռնադրէք յաթոռ սուրբ Հուսաւորէին՝ ծառայել։ Եւ զգալն հրաժարեալ՝ պատճառէին բարանայ¹ բարուրս ստալոյ զօգտկապութեամբ։

Եւ ի լնուլ ամին [Բ] այնորիկ և ի մասնել յաջորդ ամին բաղկացուցեալն՝ կանխեալ մեղաց մերոց — ի հատուցումն [Ա 201Կ] մեր՝ երարձ զպսակն օձոյ մերում, զփառսն եկեղեցւոյ և զպարճանս քրիստոնէից, զարի և զհօրս զծովահանձար իմաստիւք զտէր Գաղիկ Հայոց թագաւոր։ Եւ ըստ հարկալձար մեղեացս յաւելաւ առ հարս իւր և յաջորդեալ կալու զաթոռ թագաւորութեանն որդի նորին անդրանիկ տէր Գրիգոր Դարենիկ կոչեցեալ։ Սա ամենեկին հարցն նմանեալ՝ խոհեմ հանձարով արի զօրութեամբ նախանձախնդիր աստուածային պատուիրանին՝ յորդորէր զմեզ մի՛ վրհատել և մի՛ թողուլ ի ձեռաց զհօտն հերքեալ զօխարն կորուսեալ զԱղուանից հայրապետն։

Գունակ ամին և տէր Աբաս Հայոց թագաւոր զնոյն յորդորէր գեղեցիկ հնազանդութեամբ և ամենայորդոր փութով մանաւանդ թէ աշակերտ գոյով մեր Զրիստոսի որ անձամբ եկն ի խնդիր կորուսելոյն ոչ մեծարելով զիննսուն և զիննունսն² որ յարեան լերինն յապահով էին՝ քան զմին կորուսեալն։

Եւ ժողովեալ զեպիսկոպոսունս աշխարհին և զզլուստորս վանականաց՝ և խաչնդուս³ նահատակութեամբ հետեցեաք յաշխարհն Սիւնեաց ի զիւս⁴ կորուսելոյն զէմ եղեալ թէ տէր կամեսցի՝ և զԱղուանս անսանել և միաբանել⁵ զորոշեալ անդամն։

Եւ հասեալ յաշխարհն Սիւնեաց և դաեալ

1. Բ ի սիրտ

* = աւանք

2. Ա գեղեցկեղծ

3. ԱԲ արեստանոք

4. ԱԲ արդար օւ

5. ԱԲ եղբայրիկն

6. Ա կոչեցեալ կաղաթեցի

7. ԱԲ խանտականս

8. Ա սաղրելոյ

9. ԱԲ իշխանակ 10. Ա համա մայ Բ հմմ.

1. ԱԲ պսակեալ

2. Ա զինն

3. Բ խաչնդուս

4. Ա ի կիւս

5. ԱԲ միաբանել

զԵակովրն բաժամիս՝ միմիարէաք: Դսկ նա առհարկի՝ մերոյ տեսութեան [Բ 123b] և բռնութեան երկիւղի իշխանացն որ ի ժամանակին որք էին տէր Սմբատ Սիւնեաց իշխանաց իշխան և տէր Զուանշեր Բաղաց իշխան և այլ սուրբ և քաջակրօն հարք Հայկազնեայք, քողարորեալ էր² զկաթեալ հուրն որ ի սրտին գործարանի տոչորէր և կեղակարծ և ստալօք³ բանիւ և սիմոնական դաւանութեամբ խոստովանէր զմեղայ⁴ և զհնադանդութիւն յայնմհետէ⁵ և յապա:

Եւ ի լինել յայոցիկ այսպէս՝ խորհեցաք զառաջի կեղեղ ճանապարհն՝ որ յԱղուանս՝ աւարտել: Եւ նոյն ժամայն⁶ զուժկան հասեալ տազնապաւ: Թէ փոխեցաւ Թագուհին Հայոց, ամուսին տէր [Ա] Արասայ Թագաւորին Հարոց, որդւոյ Սմբատայ: Եւ վասն խաղաղութեան սիրելի աշխարհիս Հայոց դարձաք յայնմ՝ յառաջարկութեանց ի Շիրակ գաւառ, մեր կարծեալ զխարոյն Յակովբ և գտեալ զանդիւտն,⁷ և զուղղութիւն Սահակայ կաթողիկոսին Աղուանից Թողեալ յայլում ժամու երկասիրել: Տեւ միմիարեալ⁸ զԹագաւորն հաստատեալ, և զգաւակս նորա ի սիրոյ միարանութիւն:

Դսկ զի՛նչ ապա զհրաժեշտիս այսորիկ ասացից և զԵակովբայն կատարած, որ ոչ դադարեաց միշտ ի¹⁰ խռովարար ամբարշտաց,¹¹ որ միշտ վրդովեալ համակ աղմկեալ, յաւետ խաղմահարուստ,¹² ժամագիւտ և ժամավաճառ, ապերախտ և ապիրտան, պարստատէլն և պարստապէտն [Բ]

Դարձեալ նախանձ դարձեալ բարկութիւն և քսութիւն, դարձեալ որոշումն յաստուա-

ճային միարանութենէն, և ապա յայսին իսկ պատերազմ դարձոյց սուրբ եկեղեցւոյ վասն զի հեննետիկոն թղթով¹ շեղեաց զբազումն ի սուրբ եպիսկոպոսաց և բնաւին² ուսոյց ապստամբել յաստուծոյ: Դսկ ապա՝ յայսմ լինելութեանց և արկածից³ չարին՝ համարեցաք կենադրաւ լինել մեզ ի կենաց նոցին կարծեաց, և յաղօթս այնուհետեւ ապաւինեալ, և զսուրբ ուխտս աղաչեալ օգնել մեզ աղօթիւք, զի արասցէ աստուած ըստ փորձութեանն և զեղսն Եւ յանձնեալ տեսնն աստուծոյ զեղեարսս՝ խորհեցաք զգտնալսն ոչ կորուսանել և զկորուսեալն խորագիտութեամբ որսալ: Եւ նախ կամեցաք մտքել զընծիւղեալ⁴ աղանդ քաղկեդոնի որ յաշխարհիս Հայոց իբր քաղցիկ ծարակէր և զրոլոր աշխարհս էր կալեալ որպէս վերագոյնն ասացաք, և բողոքեալ առ Թագաւորն Հայոց [Արաւ]^{*} կամ դարձուցանել Թագաւորաստատ հրամանաւ ի կամս աստուծոյ և հաւանիլ բանից մերոց, և կամ բաժնալ զմեզ ի կենացս:

Դսկ զի՛նչ ապա բարեացապարտն այն և արժանի բարւոյ յիշատակի՝ հեղահամբոյր և քաղցրարարառն հոգին, ըստ արժանի իմաստութեանն, ըստ առողացեալ ծերական ալեացն հանձարայեղ⁵ իմաստիցն՝ զբան բարեւոքական, ըստ արժանի տիրապետականին պատուոյ, պատասխանեալ [Ա 202a] առ մեզ.— Զըղծիցս,⁶ ասէ, տարփումն տրոհէք ինձ բանս ո՞վ սուրբ արդարեւ⁷ առանց ամօթոյ մշակի զիս նախ յանդիմանէ, ինձ յառաջ [Բ 124a] սաստեալ զիս նախ զհոգիւս աղարտեալ որ խռըն զգայլդ և զգառինսդ⁸ արածեմ:

Եւ նոյն ժամայն զհրաման Թագաւորաստատ պայմանին գնէր զի մի՛ ոք իշխեսցէ ամուսնանալ ընդ երկաբնական և աւաղակացն զզլահատմանն⁹ տայր վճիռ և կկեղեցեայ^{**} զլի-

1. առ հորն
2. Ա. «քողարորեք և քողարոր» . . . եք: Ողործեցք ըստ Ստ. Օրբել.— «եթէ քողարորեալ ունի եւ զՔաղկեդոնին», Հրատ. Եանազար. Բ. հատ. եր. 20.

3. Բ եւս տա յօդ
4. Բ զմեղաց
5. Ա յայնմանէ Բ յայնմէ
6. Ա չունի «ժամայն»
7. Ա Բ գաւառ մեր կարծել զխարոյն յեր եւ գտել զանդիւտն

8. Ա Բ երկասիրել
9. Ա Բ միմիարեալ
10. Ա չունի «ի»
11. Բ ամբարշտաց
12. Ա Բ խաղմահարուստ

1. Բ Թղթով 2. Բ քնաւից

3. Ա Բ արկածեց

4. Բ զընծիւղ

5. Ա հանձնող քիմաստիցն Բ հմբողող ըստ իմաստիցն

6. Ա Բ զղծիցս

7. Ա ո՞վ սուրբ արդար. եւ Բ ո՞վ սուրբ արդար. եւ

8. Մ զգառինս

* Ա Բ ունի «Սմբատ», կարծեմ, սխալ ընթերցումով:

9. Ա զլիահատման

** Ա Զկեղեցեայ

նութեան տայր զհրամանն: ¹ Զոր և իւր նախա-
տեսեալ* և կանգնեալ տուն աստուծոյ սքան-
չելատեալի, կայիւք և ծախիւք մեծազանձ աշ-
խատութեամբ ի թագաւորանիստ շահաստա-
նին կարուց: Եւ ողորմութեամբն աստուծոյ
և կամօք հզօրին առ ժամայն բարձան ամե-
նայն անառակ կարգադրութիւն[ք]ն որ էին
յաշխարհին երանելոյ թագաւորին Արասայ: ²
Հնորհօք նորին և աղօթիւք սրբոց:

Եւ զինի այսց դեղեցիկ կարգադրութեանց
և շնութեան հաւատոյ և միաբանութեան
սուրբ եկեղեցեաց՝ վաղձանէր ապա կարծեալ
հայրապետ Աղուանից՝ Սահակն կոչեցեալ, և
թողոյր փոխանակ ինքեան զհարազատ իւր՝
զԳագիկ՝ նովին թերախտար ձեռնադրու-
թեամբն, զոր ինքն ունէր առանց սրբոյ Լու-
սաւորչին և մերոյ աթոռակալացն. այր հա-
մեստ և զեղեցկագէժ՝ և չափաւոր հասակաւ:

Իսկ մեք՝ վասն զի ոչ էր ըստ հրամաննի
աստուծոյ և ոչ ունէր ձեռնադրութիւն ի
մէջ՝ ոչ ընկալաք զնա և ոչ հրաման տուաք
ուրաք յիշխանաց ընդունել զնա:

Իսկ զնախնեացն բարեմտութիւն և զհար-
ցըն դաւանութիւն, որ կայր յԱղուանից Պատ-
մութեանն, գիտելով իշխանացն Աղուանից, որ
լինալ էր առ նախնեօք ընդ այլ սրբոյ Լուսա-
ւորչին աթո[Ր]Առակալաց, ոչ ընկալան զնա: Բայց
մի ոմն յիշխանացն Աղուանից՝ Սինեքերիմ
անուն՝ նա միայն հաւանէր կալ արտաքոյ
ձմարտութեանն, որ զինի սուղ ինչ ժամա-
նակի եղև պատճառ լուսաւորութեան աշխար-
հին Աղուանից և քարոզ ձմարտութեանն: ³
Զոր յայլում ժամու զպատճառսն ասացուք:
Այլ իմ զնովիմբ ածեալ բանս՝ ի կարգ [Ա] բա-
նիս զարձայց, որոց բանս է ի ճահ և ժամա-
նակիս հետազօտումն:

Իսկ իշխանք [Է] հաւանեալ Գագիկայ՝ իրա-
ւագէս ընկալան զհրամանս մեր և ընտրեցին
զայլ ոմն զոր կարծէին կալ յաշխարհանի հայրա-
պետութեանն տանն Աղուանից, Բունան կո-
չեցեալ, և առաքեցին ըստ օրինին ի ձեռնա-
դրութիւն ի սուրբ աթոռս՝ զալ ի Սուրբ-Գրի-

գոր: Իսկ մեր, որպէս վայել էր հայրական
գթով և եղբայրական բազորչութեամբ զերա-
պատիւ քան զարժանն պատուեցաք: Այլ և
թագաւորն վասպուրականի՝ տէր Գրիգոր, որ-
դի տեսաւ Գագիկայ Արծրունեաց, և թագա-
ւորն Հայոց Տէր Արաս, որդի տեսաւ Սմբա-
տայ Բագրատունոյ, բազմաժախ սպասիւք և
ծանրաբեռն աղերսիւ՝ ըստ նման իւրեանց մե-
ծութեանն՝ յոյժ սիրեցին: Եւ ձեռնադրեալ
մեր՝ յուղարկեցաք, տուեալ և հրովարտակ
հրամանաց և պատասխանի աւետատար, զո-
րոյ երերն տուեալ զինդիրս իշխանացն:

Իսկ անօրէն, չարարարոյն Յակովբն՝ քսեալ
զոմանս ռամիկս և զհարս խաչակրօնս և զպե-
տըս զաւառին՝ կարգալ զնա անարժան կոչ-
մանն [Բ 124] և չընդունել զերակացութիւն
և շփոթեալ զերկոսին կողմանս՝ խաղմնահա-
րուստն Յակովբ՝ ինքն անհոգանայր, զի նա-
ւահանգիստ չարասէր կամացն զխռովութիւն՝
և եկեղեցւոյ համարէր, և ի մերժելն զպատիւն
յիկեղեցականաց՝ զովանայր ի պատգմանն զի-
ւադատ սրտին:

Իսկ աստանօր ապա՝ ժամանեաց մեզ ժա-
մանակ տարակուսանաց, կրկին արամութիւն
վերստին հոգք, անպակաս ցաւք սրտի, զօր-
հանապաղ խռժանք խռովարեր նամակաց
հոգք ամենայն եկեղեցեաց: Զանգի զոր ² աչս
տեսեալ զհովիւս առ հովիւս մարտուցեալ և
զառինս գէշագէշ ³ կեղեքեալ՝ և ոչ աղէխար-
չեցի: Ո՞վ տեսանէր յայնժամ՝ զհովիտս լցեալ
երախայ մեռելօք, և ոչ ողբայր զյաւիտենից
նոցա կորուստ: Ո՞վ տեսանէր ի վերայ սրբոյ
սեղանոյն սարդի ձգեալ քոշ, և ոչ արտա-
սուէր. քանզի զու[Ա 202] զաւորութիւնք
պոռնկութիւնք համարեալ էր, վերստին ծնուն-
դըն՝ ի մեռելութիւն յաւիտենից. կեանք՝ մահ
լեալ և մահ՝ կորուստ առ յապագայն կեանս:
Եւ յայսմ նեղութեան՝ եկելոյ հասելոյ ⁴ ի
վերայ աշխարհին Աղուանից և տանն Սիսա-
կանի՝ խռովեցաք, պղտորեցաք, աւաղ մահուն
տուաք, զօրհանապաղ լու համարեալ մեռա-
նել և ընդ Զրիստոսի լինել, քան թէ կեալ

1. Ա հրաման

2. Բ արաս

3. Ա ծննդաբանութեան

* Ա նիստ' Է Բ նախ տու է

1. Ա. խոռովութիւն

2. ԱԲ որ

3. Ա գեշագեշ

4. Բ հասնել

ի ներկայիս և լսել զայնքան աղետ տարակուսանացս առ ոտս ընթացեալ մեքնայից:

Եւ ապա՝ իբր ի խորոց սրտէ զայրագնեալ յիշեցաք զբանն տեսնն առ աշակերտան աւանդեալ [Բ] թէ Հովիւ¹ քաջ զանձն դնէ ի վերայ ոչխարաց, իսկ վարձկանն թողեալ զնա՝ ի բացուստ առնուցու նշմարել: Եւ ժողովեալ² զբազմութիւն սուրբ եպիսկոպոսաց և սուրբ հարանց և զիտնաւոր³ վարդապետաց, որ էին յաշխարհիս մերում գէժ՝ եղեալ նոքօք զնացաք յաշխարհն Աղուանից և հասեալ ի գաւառն թաշննոյ՝ ընդ առաջ եղև մեզ մեծ և փառաւոր, աստուածապահ և բարեպաշտ տէր Գրիգոր իշխան, հանդերձ սուրբ եպիսկոպոսօք և ձգնաւոր վանականօք և այլ անթիւ եկեղեցական կարգակցօք: Եւ սիրով ընկալեալ գոհանայր զտեսառնէ, որ առաքեալ ի խնդիր կորուսելոցս զսուրբ Լուսաւորչի աթոռակալդ, Լուսաւորել զբազմամեայ՝ խաւարն և բառնալ զխռովութիւն եկեղեցւոյ և սխալանել ի նոյն կարգ և ի կրօնս և ի հաւատ սրբոյ Լուսաւորչին: զի որպէս էին հալք մեր, լիցուք և մեք մինև ցյաւրտեանս:

Եւ նոյն ժամայն հրովարտակս զբեր յամենայն զխաւորս աշխարհին՝ առնուլ հրաման առնել ժողով հանդերձ մեօք ի տան իւր ի թաշնան գաւառի: Եւ ընկալեալ զհրամանս⁵ իւրանման բնաւիցն և ընկալեալ⁶ նմանապէս հանդերձ այն՝ աւետաւոր հրատարակել [Լ] ուր առ բոլոր սուրբ ուխտս, որ էին յաշխարհին Աղուանից, և ի հրամանէ աստուծոյ առ ժամայն ժողովեալ բազում հալք և սուրբ եպիսկոպոսունք, և այլ⁷ զիտնական քահանայք, ըստ այնմ թէ Ռւբ լուծումն մարմնոյ՝ անդ և արծուիք հաւաքին: ընդ որս էր՝

1. Գազիկ կարծեալ կաթողիկոսն, 9
2. Եւ Պետրոս՝ [որ] ի նմանէ ձեռնադրեալն էր Գարգմանայ [Ա] եպիսկոպոս:

Եւ վանական՝ էր որ յայնմ կողմանէ,

3. Հայր Դաւիթ, փառխոսաց վանական,
4. Հայր [Բ 125a] Պետրոս՝ Կովստեղդի վանական,
5. Հայր Մանաճիրհ՝ Թուսէփու¹ վանից վանական,
6. Հայր Գրիգորէս՝ Եօրավանից վանական,
7. Հայր Սիմէոն² խանդոնական վանից վանական,
8. Եւ Սամուէլ երէց՝³ Սենեքերիմայ⁴ զրան քահանայ,
9. Եւ Սուփան՝ Եօղջազուրաց սուրբ Անանիանց քահանայ,
Եւ Գրիգոր իշխանի կողմանէն,⁵
10. Տէր Եովհաննէս Աթախա[Յ] եպիսկոպոս,⁶
11. Եւ տէր Եովհաննէս՝ Մաքենոցաց եպիսկոպոս,
12. Հայր Միսայէլ՝ Շիկաքարի վանական,
13. Հայր Սարգիս՝ Գանձասարու վանական,
14. Հայր Մանուշակ՝ Թաշինայ⁷ վանական,
15. Հայր Պօղոս՝ Խանդին վանից վանական,
16. Հայր Գեորգ Ռսկէվանից⁸ վանական,
17. Հայր Արտաւազդ՝ Այծաքարայ վանական,
18. Եւ Սահակ քահանայ զիտնականս որ կոչի Դարբնորդի,
19. Եւ Վարդան քահանայ,
- 20—22. Տիրանուն և Պետրոս և Պօղոս՝ զբրան քահանայք:
- 23.* Հայր Ստեփաննոս, որ կոչէր Զերական:

Եւ այլ բազում զխաւորք, զորոց աւելորդ համարեցաք յիշատակել զանուանան, զի մի՛ յագեցումն բանիցն զպատերազմն արացի լսողացն, զբանաստեղծութեան զհանդէս:

Եւ բաժամտարար ողորեալ ընդ մեզ զսուրբ բազումս այլ և այլ մասամբ, զի էին ոմանք ի թիկնածութիւն հաւանեալ Գաղկայ՝

1. Ա Եօհան. Ժ. 44
2. ԱԲ նշմարել և ժողովել
3. Ա գիտնական
4. Բ զբազմաբան
5. Բ զհրամանց
6. Բ ընդ ընդ ընդ ընդ
7. Ա այլք
8. Ա Ղուկ. Ժ. 37.
9. Ա կաթողիկոս

4. Ա Եօհաննէս
2. Ա Սիմէոն
5. Ա Եօրեց
4. Բ սենեքերիմայ
5. Ա Եօրեց և կողմանէ Բ Եօրեց և կողմանէ
6. Ա ընդ ընդ Եօրեց Եօրեց և Եօրեց
7. Բ. Եօրեց
8. Ա Ռսկէվանից

* Այս անուանական ցանկն արտաւան թուանշան ներք մեր նշանական է.

իսկ ոմանք զմերն և զմեզ յօժարէին իրաւա-
հարկ սիրով պատուադրել: Իսկ այլք ոչ զԳա-
ղիկ և ոչ զԵռնանս: այլ այլոյ ակն եղեալ
նշխահէին զերկոսեանն:

Իսկ իշխանն Գրիգոր աղաչէր, զի զԳաղիկ
երկրորդ անգամ ձեռնադրեալ¹ [Բ] թողուիք²
նմա: օրինակ մեզ տալով և օժանհատու-
թեան զարարեալ տեսան Գեորգայ Հայոց կա-
թողիկոսի առ Եռնան Աղուանից կաթողիկոս:
Ի ձեռն երանելոյ թաղաւորին³ Համամայ⁴
բարեխօսութեան: Եւ իրեւ ոչ դասնէաք հը-
նարս ելլցն վճարման իրայն կատարիլ⁵ և տե-
սեալ զանմարանութիւն ժողովոյն՝ ապա յա-
ղթա աղաւինէաք, քանզի [Ա 203a] զԵռնան
յօրովք ի ժողովոյն անարժան կարգային և
զԳաղիկ վարիւք արժանաւոր:

Իսկ զի՛նչ ապա տարակուսիս այսորիկ
կա՛ զարատուորն թողուլ չէ մարթ, և զի՛
և հաւանէին իսկ ոչ: Զի յորժամ այն ինչ
որ յատուծոյ իցէ՝ անդ չիցէ ինչ, որ իցէն⁶
ինչ՝ ոչինչ չիցէ: Եւ զերկրորդ⁷ ձեռնադրու-
թիւն տալով ուղղափառին՝ ի սուրբ կանոնաց
իրեքեան լուծման առնուաք հրաման: Եւ
ընդունել ոչ իշխեաք՝ յաղագս հրահոսան և
անբաւ սաստիկ նզովիցն, որ կարգեալ էր ի
տանն Աղուանից յաղագս զառ ի նոցին եպիս-
կոսոսացն ձեռնադրե[ա]լ կաթողիկոսն ըն-
դունել, զոր յայլում ժամու և զպատճառան
սասացուր:

Այլ մեր զնովիմբ ածեալ զբանս՝ առ որ
բանս էր զմիտս իրիս յարմարեցուք:

Ապա հարկէաք զԵռնանն՝ առ ի մէնջ
ձեռնադրեալ և անարժան երեւեալ՝ լուծանել
և զԳաղիկն՝ որ առանց աստուծոյ էր կարգեալ
և սուրբ կանոնաց՝ զնա և զայլս որք համեա-
տաղոյնք էին ի ժողովոյն ընտրեցաք, և առանձ-
նացեալ գնէաք [Բ 125b] առաջի զկանոնական
հրամանս արկանէաք զամօթ մարդկանս յիշե-
ցուցանէաք⁸ և զահ հանգերձեալ առնին:

Իսկ նա իրր զգօնացեալ և զարթուցեալ ի
քնոյ տակը՝ մեղայ, և խոստովանէր լուել յայ-
նըմհեալ ի կարգէ կարծեալ կաթողիկոսու-
թեանն: Եւ թէպէտ և սիրտն բեկանէր և ի
զղջումն հատանէր, այլ սակայն առ սնտի
փառամոլութեանն՝ պատիւ [ի] սաղրելոյ չա-
րասէր և կորստաղմայլ զեհնաժառանգն Եա-
կովբայ⁹ զոխորտս չարութեանն և զմահա-
շունչ զեղն ի սրաին զործարանի քողարոր-
բէր: Եւ սողարայիկ^{*} բանիւք աղաչէր զմեզ՝
հանդերձ իշխանօքն՝ զառնալ մեզ յաշխարհն
մեր առ անգամ մի: մինչ զի խուզեալ քննեա-
ցեն զիւրաքանչիւր որ ի ներանձնաւորիցն, որ
կարիցէ բառնալ զկարգն աւտուծոյ՝ զտեսչու-
թիւն ժողովոյն՝ և առաքեսցեն ըստ օրինին,
և ձեռնադրել ի Սուրբն-Գրիգոր, յիշխանու-
թիւնն տեսան Արասայ Հայոց թաղաւորի [Ա]
որպէս և էր ի սկզբանէ լիալ և կարգեալ,
ի Պատմութեանն Աղուանից:

Իսկ մեք հաւանէաք առ ի նոցանէ, ասե-
լոյն, յանձն առնուաք զառնալ և խնդրէաք
ի նոցանէ զՊատմութիւնն Աղուանից՝ ուսա-
նել զսկիզբն լուսաւորութեան նոցա: Թէ զի՛նչ
պատճառաւ: Զանդի ոմանք այսր անդր ար-
ծարծէին ունել զլուսաւորութիւն տանն Ա-
ղուանից նախագոյ լիալ քան զՀայոցս⁵ որ
ի սուրբ Լուսաւորչէն: Եւ ի ժամին⁶ Տրդա-
տայ Հայոց թաղաւորի: Եւ ոչ ետուն մեզ տե-
սանել, քանզի [Բ] ցուցանէր զտուն Աղուանից՝
արքեպիսկոպոս և զտունս Հայոց՝ պատրիարկ
և զառ ինքեանս զխտելով զմասն խոնարհու-
թեան՝ զբաւեալ զաղին զՊատմութիւնն⁷
Աղուանից:

Իսկ որ ըմբռնէ զիմաստունս ի խորադի-
տութեան^{**} ինքնին յայց ելեալ՝ արար մեզ
իրաւունս քանզի եկին բերին յեղակարծս
զըբունս⁸ ինչ Եովհաննու Ոսկերեւանի կար-

1. Ա ձեռնադրել Բ ձեռնդրել

2. Ա թողուք

3. Ա թաղաւորի

4. Ա համամա

5. Բ իցեն

6. ԱԲ զք՛ն

7. Ա յիշեցնել որ

1. Բ փառամոլեն

2. Ա յգր

3. Բ քողարորբեր

* ԱԲ „սողարայիկ“ կամ „սողարայիկ“

4. Ա ի կարգեալ

5. Ա հայոց

6. = յեօթն եւ ի տան ամին

7. Ա զպատմութիւն

** Ա Կորնթ. Գ. 10. 8օք եւ 13.

8. Բ զրկունս

զարով վասն¹ զիշերոյն ժամուսնուս և—իրրև ի չորսոյն շնորհաց զոյ ասել զեղեալսն, թէ մերոյ աշխատութեանն պատճառս հանգստեան տալով Տեառն—զրեալ ի նա զպատճառս լուսաւորութեանն, զոր սիրէաք, որում և ցան- զորսն էաք տեսութեանս:

Եւ կարգացեալ զպատճենն² վերահասու եղեաք³ շարամանութեանն, զոր սիրէաք, որ ունէր զայս ձե օրինակի, թէ Յետ առաքել- լոյն Բարդուղիմէոսի և Թադէոսի զկնի Միլք- ամի, Է և ի Ժ ամին Տրդատայ Հայոց թա- գաւորի և Ուռնայրի Աղուանից⁴ թագաւորի, ընծայի յաթոռ նոցին առաքելոցն՝ Սուրբան Պալհաւ Արշակունին, յազգէ տէր սուրբ Գրիգորի Լուսաւորչին Հայոց, ի կռապաշտու- թեանն դեռ զորով Տրդատայ և Ուռնայրի՝ Հայոց և Աղուանից թագաւորաց: Եւ այսա- Հալած⁵ արտասուօք ի խորս թիւնաւորացն յամելով* եռահնգեայ⁶ ամովք՝ աստանօր արտափայլեաց զԱսքանազեանս⁷ աղնի կռա- պաշտութեանց դիւցախաւար ձենծերոց, - ան- մահացեալ ի տանջանս և մահացուցեալ զիշխան աշխարհին՝ զաստանայ և զկամարարս [Ա 203b] նորին,—զարի և զմեծ հսկայն [Բ 126a] զգիւ- ցազոհն Տրդատ Հայոց թագաւոր, անմաքրից դաղափարեալ կնծթակերպ խոզիցն վարսիւք: Որով և կրկին ընկալեալ եղև շնորհ ի շնորհա- բաշին Բրիստոսէ ի ձեռն երազոյն Դոսրովի- զիտոյ, ոչ այլազգ գտանել բուժել յախտիցն դի- ւարախութեանց, թէ ոչ աղաւաղելոյն ի խորս թիւնաւորացն սրբոյն Գրիգորի ձեռամբ: Եւ զապա զորոյ⁸ և զանյիշատակն ի թագաւորին խնամոցն պահալ՝ փրկութիւն աղօթիւք նո- րին զործեաց թագաւորին: Որոյ ելեալ աղօ- թէր վասն նորին և բժշկեալ մկրտէր յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ:⁹ Զոր և ան- դանօր նորին երանելոյն Տրդատայ թագաւո- րին զերապատուեալ զնա խորաշքեղ զարդիւք

Համգունակ Ահարոնի քահանայապետի, վա- կասակիր երկակի վեցակամբ¹ շարատութեամբ, բերել զօրինակ ապագայիցն զքահանայապե- տին Բրիստոսի, շնորհեալ պատիւ իւրոյ Լու- սաւորչին:

Վասն այսորիկ² լուեալ զօրեղ և պա- տուական, արի և քաջ արքայն Աղուանից Ուռնայր՝ հետեւէր ի տեսիլ սքանչելեացն եղե- լոց, զոր լուաւ, և եկեալ ետես զքահանա- յապեան աստուծոյ և զիրս սքանչելեացն ե- ղեալ և զթագաւորն հաւատացեալ: Զահի հարեալ փառաւորէր զաստուածն Տրդատայ, զարարիչն երկնի և երկրի, և հաւատայր յա- մենասուրբ Երրորդութիւնն, և մկրտէր ի ձեռաց սրբոյ Լուսաւորչին Գրիգորի Հայոց պատրիարքի երիցս երանելոյ, և խնդրէր նո- րին սուրբ ձեռաց ձեռնադրութեամբ հայրա- պետ ինքեան աշխարհին:

Որում հաւանեալ ձեռնադրեաց պատ- րիարքն Հայոց սուրբն [Բ] Գրիգորիոս³ զայր մի երանելի յեպիսկոպոսութիւն ի Հռոմ⁴ քաղա- քէ, որ եկեալ էր ընդ Տրդատայ արքայի: Զոր առեալ դռնայր յաշխարհ իւր մեծաւ խն- դութեամբ, իրրև գտեալ աւար⁵ բազում հոգեւոր զանձուց: Եւ նոյն ժամայն նախան- ձախնդիր եղեալ սրբոյն Տրդատայ Հայոց թա- գաւորի՝ սուրբ այրն Ուռնայր Աղուանից⁶ թագաւոր բառնայր զխաւար կռապաշտու- թեանց [Ե] իւրոյ աշխարհէն և [Ա] շինէր եկե- ղեցիս և հաստատէր քահանայս և զպրոցս աս- տուածաշունչ ուսմանց: Եւ պատուէր կրկին կրկին⁷ պատուով զարքեպիսկոպոսն իւր, զձեռ- նադրեալն ի սրբոյն Գրիգորէ՝ Հայոց պատրի- արքէ: Եւ զապա զորոյ⁸ և յայս լուսաւորու- թեան եկաց տեւաց աշխարհս Հայոց և Աղուա- նից միակամ եղբայրութեամբ, որպէս և կար- դեաց սուրբն Գրիգոր—լեալ ձեռնադրութիւն տանն Աղուանից ի Հայոց հայրապետէն, որ

1. Թեքեա „կարգալոյ վասն“

2. Բ զպատճենն

3. Ա եղաք

4. Բ Ուռնայր ի աղուանից

5. ԱԲ այս հալած

6. Բ եռահնգեայ * ԱԲ յամենելով

7. ԱԲ զայսքան ազեանս

8. Բ որո

9. Բ շունի „սրբոյ“

1. Բ երկակի քաղաք

2. Բ վայս սկ

3. ԱԲ գրգրս

4. Ա Հռոմ

5. Ա աւար

6. Ա աղուանից

7. Ա մի „կրկին“

8. Բ որո

նառէր յաթոռ սրբոյն Գրիգորի¹ Լուսաւորչին — զամս չորեք Ժ. և Խ. ի Ժամանակս ԻԵ. կաթողիկոսի մինչև ցտէր Արրահամ Հայոց կաթողիկոս:

Աւաղ ասլա աստանօր յիշատակիս քանզի ի սորին Ժամանակս ի բաց կացին Վիրք ի միարանութենէ Հայոց և կուրացան: շտացան կորովիք² ի պատուիրանէն և թիկունս³ դարձուցեալ ապարանեցին հօրն հաւատոյ: Եւ ընտրեցան որպէս տպերախոք և անհնազանդք և հաճեցան լինել կցորդ Քաղկեդոնի փոխեալ զսահման հարցն: Թողեալ զուսուսման մանկութեան և մոռացեալ զուխան աստուածեղէն: ⁴

Եւ ի ԺԹ. ամին Արրահամու կաթողիկոսի զտէր Թահան ի Գողայովտէ Մօրիկ կայսրը Հռոմայեցոց⁵ կացուցանէ կաթողիկոս Հայոց [Բ 126]) ի բաժնին Եռնական կողմանն ի Ժամանակս Արրահամու:

Իսկ Նիւրիոն⁶ Վրաց արքեպիսկոպոսն յազապս դոյլն պատճառի՝ աղաքաւ⁷ փառամուրթեան բաժանեալ ի Հայոց՝ խոստովանէր զաղանդն Քաղկեդոնի: Որ բազում անգամ զրեաց առ նա տէր Արրահամ Հայոց կաթողիկոսն՝ դառնալ նմա ի մոլար ճանապարհէն և ոչ կամեցաւ զի յոյժ ներկեալ էր աղանդովն⁸ Քաղկեդոնի:

Եւ յերկփեղկիկ Հայրապետութեանն Հայոց վաղձանէր մետրապօլիտն⁹ Աղուանից: ձեռնադրեալն յԱրրահամայ Հայոց կաթողիկոսէ:

Իսկ տանն Աղուանից նշկահեալ զանմիաբանութիւնն Հայոց՝ նախանձեալ ընդ Նիւրիոն¹⁰ և ինքեանք ձեռնադրեցին ինքեանց կաթողիկոս և շաղեցան սուղ ինչ Ժամանակս՝ զամս ԻԴ. մինչև ի վաղձանիլն¹¹ տեսաւն Արրահամու և տեսաւն Եովհաննայ երկուս¹² միայն

լեալ ի տանն Աղուանից [Ա 204a] անձամբ կաթողիկոս:

Եւ յետ մահուանն¹ Հայոց հայրապետացն՝ յաջորդէ զաթոռ սրբոյն Գրիգորի տէր Կոմիտաս յԱրաքածոտանէ.² և սա միապետեաց զբաժանեալ հայրապետութիւն տանս Հայոց: Սա շինեաց զվկայարան սրբոյն Հռիփսիմէի:³ Սա էր առաքինաջան վարուց յաւէտ հեռեղ⁴ և յոյժ ահա հաստուածային զրոյ: Եւ աղաչէր զաստուած զօրհանապաղ ի առէ և ի զիշերի միաբանել զանդամն որոշեալ [Ի] սուրբ հայրենի զրկացն սրբոյ Լուսաւորչէն, որ էառ իսկ զպտուղ աղօթիցն:

Քանզի ի սորին երրորդ ամի աթոռակալութեանն վաղձանէր ապստամբ հայրապետն Աղուանից և՛ զոյ ասել՝ թէ չողոյն շնորհ իրր ի թանձրամած թմբից⁵ ցքոյ զարթուցեալ զմիտս իշխ[Բ]անացն՝ ծանեան զինքեանց զփրկութիւնն և դարձեալ հաւանեալ խնդրեցին ինքեանց կաթողիկոս ի ձեռնադրութենէ սրբոյ Լուսաւորչին աթոռակալէ՝ ի սրբոյն Կոմիտասայ:

Իսկ նա իրրե հայր բաղմաբութ ոչ պահէր ռիս և ոչ ցանդ բարկանայր, այլ վաղվաղակի ձեռնադրէր և միապետէր և յորդորէր վարդապետական բանիւք և հաստատէր ի միաբանութիւն: Եւ եկաց տեւաց⁶ այսպէս ուղղափառ և սուրբ կարգադրութեամբ զամս ԺԲ. և զԺամանակս Ժ. աթոռակալաց սրբոյ Լուսաւորչին՝ մինչև ցտէր Եղիա Հայոց կաթողիկոս, որ էր ԼԴ. երրորդ ի սրբոյն⁷ Գրիգորի:

Ապա աստանօր սկզբնաշարն աստանայ, որ ի ձեռն կնոջն գաղտնապատիր և սուտակասպաս խաբկանօք զիրանալիրն⁸ կազմած ընդվիկեալ փաղաքշալուր աստուածայոյն կարծեօք՝ զնախադոյն բաղդատական տարամերժեալ պատիւ՝ զ-Եմա տիրեսցէ՝ն⁹ քեզ՝ վճռա-

1. Բ շուքի „գրիգորի“

2. ԱԲ պապէս. 2Է արքեւօք յատուկ անուն՝ Կորազնիք:

3. Ա Ի Թիկունս

4. Ա Ասակ. Բ. 17.

5. Բ հռոմայեցոց

6. Ա Կիւրոն

7. ԱԲ „ազգէ“ կամ „աղգէ“

8. ԱԲ յաղանդովն

9. ԱԲ նետրապօլիտն

10. Ա Կիւրոն

11. Ա Ի վաղձանիլ

12. ԱԲ քու

1. Բ մահունն Ա մահուն

2. Ա յարաքածոտանէ

3. հրիփսիմէի

4. հետեւեղ

5. Ա Թմբից

6. Ա տեւեալ

7. Ա Եւ ի սրբոյն Բ Եւ որդի սրբոյն

8. ԱԲ պապէս

9. ԱԲ պատիւ զնա տիրեսցեն

ւորեացի վաթժարակի առեալ զատումն երկ-
րաւոր Նշովակն ի քոյդ սղալանս անհեշ-
տաբար զնա ըմբոյշինեացես՝ մինչև ի կատար
խոցումունք վիրաւորէք ընծիւղեացին քեզ՝
փոխանակ եռանգաւ [Ա]սեռն երկինեացիկ
ընդծաղկաւ ապաւում թեանց՝ արքայականացն
կայենիցն՝² փափկութեանց՝ յերկա տաժան-
մանց կրիցես՝ զտուգանս զսգուողանացդ՝
զանանաձարակն հարկեացիս պարենաւորիլ
հանդերձանս զիւրթառամն և վաղաճումն-
որս մինչև ի ծոցաւորիլն քո անդէն։ Եւ
ստեղծեալք ի ստեղծողէն ընկալցիս զ[Ը]մ-
բռնմանն աղետս՝ նոյն թիւնարերան իժից
խղիւղթք։ [A 127a]

Եւ աստանօր՝ ի վաղճանել հայրապետին
Աղուանից՝ շնչեաց ի տիկին մի Աղուանից աշ-
խարհին և իրրե ի դիւական հոգւոյն բա-
խեաց զոյասել՝* սիրեաց զամն [յ]եպիսկոպո-
սաց աշխարհին Աղուանից և անձնիշխան՝
կամօք՝ զունակ նախամօրն՝ սիրեաց ելանել
ի գրախտէն և յաստուածատեղծ կայենից։
Նոյնպէս և կինս այս քակեաց զխրամ սրբոյ
Հուսաւորչին որ էր առեալ ամն ՆԶԴ՝ միով
միակամութեամբ՝ ըստ կարգեցելոյ սրբոյն
Գրիգորի տալ ի նորին աթոռոյ զձեռնադրու-
թիւն ասնն Աղուանից։ Եւ առեալ զայրն
զայն՝ զոր վերագոյնդ ասացաք զԲաղուր
տայր հրաման եպիսկոպոսաց զնա ձեռնադրել
կաթողիկոսս առանց սրբոյն Գրիգորի աթո-
ռակալին ձեռնադրութեան։

Ապա յետ այսր եղելոյ՝ ջահեցաւ այրն
այն Բաղուր որ եղև զկաթողիկոսս ներկեալ
յաղանդն Երեստորի՝³ Բաղկեղանի և առ սա-
կաւ սակաւ սարգեալ եմոյժ յեկեղեցիս զառ-
մայն շէնիի և հերձ զսուրբ հաւատս։ Եւ
բաղումք ըմեցան ի սուրբ ուխտէն՝⁴ ի
տունմարն շէնիի։ Եւ իրրե գիտացին որք ուղ-
ղափառք էին և անխառն մնացեալք ի քող-
կեղանականացն՝ զաղաղակ բարձին առ սուրբ

Հուսաւորչի աթոռակալն՝ առ տէր Եղիա հա-
յոց կաթողիկոսն։

Իսկ ապա սուրբն այն և անօթն աս-
տուծոյ շարժեալ ի հոգւոյն սրբոյ՝ արիարար
ժողովեալ զուղղափառ եպիսկոպոսունս և
զհարս Հայոց աշխարհին՝ զնայր ի շահաստանն
Պարտաւոյ։ Եւ անդ ժողով արարեալ՝ զիշխանն
Աղուանից աշխարհին և [Ա204b] զեպիսկո-
պոսունս և զսուրբ կրօնաւորս որք ոչ էին եր-
կրպագեալ [Բ] պիղծ աղանդոյն Բաղկեղանի՝
կամօք և հաւանութեամբ նոցին և իսմայէլա-
կան բռնութեամբն կալեալ զԲաղուր և զտի-
կին նորին ձեռնադրող կապեալ յիշոյ և ձա-
ղածանակ առնէր անդրադարձ հետեանօք ընդ
շահաստանն Պարտաւոյ։ Եւ ինքն ձեռնադր-
էր նոցա հայրապետ և առնոյր գիր նշովից՝
մի ևս շեղիլ՝ ի սրբոյն Գրիգորէ և մի՝ զոք
ընդունել կաթողիկոսս որ յեպիսկոպոսաց լի-
նէր ձեռնադրածս բայց միայն որ ի սուրբ
Հուսաւորչի աթոռակալէն ձեռնադրէր։ Եւ
ինքն դառնայր յաշխարհս իւր։

Եւ եկաց առեաց այսպէս միով հաւա-
նութեամբ զամն ժԼԻ՝ զժամանակս ժԴԻ
հայրապետի՝ մինչև ցաւէր Գէորգ Հայոց կա-
թողիկոս։

Իսկ ապա՝ զօրացեալ բռնութեանն իս-
մայէլացոց՝ գերեցին զսուրբ կաթողիկոսն
Հայոց։

Իսկ ապա՝ զբան եպիսկոպոս զոլով նորին
Թունան անուն՝² փախեաւ ապստամբողական
կարգաւ անկաւ յաշխարհն Աղուանից։ Ոչ
զոյր հայրապետ Հայոց որ յուսանէին ըստ
սովորութեան՝ առնուլ ձեռնադրութիւն։
Իրրե մեծահաւատութիւն իւրեանց համա-
րեալ՝ զչիք՝³ զգրան եպիսկոպոս հայրապետին
Հայոց՝ ժողովեալ զեպիսկոպոսունս աշխարհին
Աղուանից՝ կարգեցին զնա ինքեանց կաթողի-
կոս։ Եւ իրրե շնորհեաց գերեզարձ Զրիստոս
հայրապետին Հայոց տեսուն Գէորգեայ՝⁴ ի ձեռն
զանձագնութեան տեսուն Համամայ Աղուա-
նից արքային՝ իսկ հայրապետն Աղուանից
Թունան կոչեցեալն ընդառաջ եղև տեսուն

1. Ա ը ծաղկաւապտուեց, Բ ը ծաղկաւաց

2. Ա կայնից

3. Ա կերքես Բ կրքես

4. Ա անծն իշխան

5. Ա նստորի

6. Ա ուխտն

* Համար զերեւում տառք՝ « ի համագոյէն Հոգ-
ւոյ բախից գոյ ասելս »

1. Ա Բ շաղիւ՛, մինք կարողում ենք շեղիլ

2. Ա նորի յունան անուն Բ նորին յունանուն

3. Ա եւ յշիք Բ յշիք

4. Ա գէորգայ, Բ գէորգեայ

Գեորգայ սիրայիր¹ սրտիւ զերախտիսն յիշիլ տեսան Համամայ առ զերեւելիս թեանն² օծանս [Բ 127b] զոր տեսեալ Հայոց հայրապետին տեսան Գեորգայ զեղեալսն զարմացաւ։ Եւ նոյն ժամայն հրաման տայր կողոպտել զկարծեալ կրօնիցն։

Իսկ աստանօր յուշ արարեալ տեսան Համամայ զերախտիսն³ [Ա] համարեալ ապերախտ⁴ և զպատճառն շնորհակալեացն օծմանն⁵ անշնորհութեանն զայրանայր։ Եւ զպլիսս առաջի և զեալ հայրապետին Հայոց աղաչէր զԹուաննն, որ առանց նորին կամացն էր, նորին հրամանաւ վերստին ձեռնադրել⁶ և խողով⁷ (?)։

Իսկ նա առ հարկի⁸ իրրեւ մեծ իմն երախտիս համարեալ⁹ կրկին զԹուաննն ձեռնադրէր և տուեալ նոցա զայր յաշխարհ իւր։ Եւ էր զործն արտաքոյ սուրբ զրոյց, այլ սակայն կարիս վախկոտութեանն զայս առնել հաւանեցոյց։ Եւ ինքն դառնայր զայր հասաներ յաշխարհս իւր։

Եւ յետ վաղձանելոյ հայրապետին Հայոց տեսան Գեորգայ սովորութիւն կալաւ և զիւրադարձ զեղեալսն¹⁰ իրրեւ վաղձանէր Թուաննն¹¹ ձեռնադրէին նոյն սովորութեամբ զհարազատ նորին զոմն Սիմէոն, և ի նմանէ Դաւիթ, և ի նմանէ Սահակ, և ի նմանէ Գալիկին, առ որ¹² այժմ բանս է, տեսեալ ապստամբութեամբ զամս Կթ¹³ և զժամանակս հայրապետաց հնգից¹⁴ մինչև ի մեր նուաստութիւնս։

Եւ զայսոսիկ ճշդիւ¹⁵ և հաւաստի քննողութեամբ տեղեկացեալ ուրախ լինեալ, և յանձն արարեալ Հոգւոյն ձրից զառ յապտ լեպսն¹⁶ դառնայաք յաշխարհն Սիսական ի ինդիր ամբարիշտ և ազմկատէրն Թակովրայ¹⁷ [Բ] թրեւս հնար լիցի գտանել զանգիւտն զխաւարատէրն, զազմկայորդորն, զխազմնահարուստըն։ Իսկ նա զերկաժող և զխաւարաբորն հուր թագուցեալ ի սրտին զործարանի¹⁸ իրրեւ լսէր զմուսն մեր յաշխարհս Սիսական, նոյն ժամայն զփախուստ¹⁹ ողջունէր, և հասեալ

անկանէր յանուանեալ իշխանն Զուանշիր, տմբանալով յամուրս նորին Կապան կոչեցեալ, անհայելի տմենեցուն մերձեցալոյ։ Զաւուրս բազումս այսպէս որջանայր և մեր տարակուսեալք, Լքեալ և անյոյս եղեալ ի կենաց թշուառացելոյն Թակովրայ²⁰ թէպէտ և բազում անգամ աղաչեաք զիշխանն Զուանշիր տալ ի բաց զաւանդն աստուծոյ, սակայն ոչ կամեցաւ։ Ետապա որոյ առ հարկի զիմադարձութեանց նորա հարկեաք զհրեղէն [Ա 205a] սուրն արձակել ի վերայ նորա և նղովիւք կապեալ զնա դառնացաք²¹ մեծաւ օգով և անմխիթարութեամբ, ի տէր ընկենլով զհոգս մեր, զի նա հոգացեւ վասն մեր։ Եւ զնացեալ անտի, հապիճեալ տաղնապով յաւուրս ձմերայնոյ, յոյժ տառապանօք և սաստիկ նեղութեամբ²² եկեալ հասաք երկվարօք, այլ արշաւանօք, յաշխարհքս մեր Ծիրակ կոչեցեալ ի հանգիստումս բարերջանիկ և վեհի մեծի արքային Արասայ Հայոց թագաւորին և Աշոտի իշխանաց իշխանի նորին որդւոյ։²³

Եւ պատմեալ սոցա զանցս աղետից ուղոյն ձանապարհի և զդերեւ մնալ ի փրկութենէ կորուսելոյն Թակովրայ²⁴ զարմացան յոյժ և քաջալերէին²⁵ զմեզ մի ևս վհատիլ [Բ 128a] ի նոցին փրկութենէ, այլ խորաքննին զխտութեամբ որսալ։

Եւ սկսեալ յայսմհետէ և յապա բազում ջանիւք և անբաւ թղթագնացութեամբ²⁶ հրնարեաք և զօրհանապաղ զարտօսարթոյր վրտակս և զաղերսպի հառաչանս ի ժամ պատարազին առաջի զենոյն Զրիստոսի հեղուր։

Եւ լինէր այս ի թուականութեանն հայոց ԹՂԸ տառապանաց մերոց։ Եւ ապա զանհնարին²⁷ բաժակ մահու արբոյց մեզ Զըրիստոս, քանզի հասեալ յամն երեքտասաներորդ²⁸ մերոյ նուաստ աթոռակալութեանս²⁹ երարձ ապա Զրիստոս զպսակն օճոյ մերոյ, զարի և զզօրեղն, զսկայազօրն և զհեղն Արաս Հայոց թագաւոր, թոռն Աշոտոյ Բագրատուն-

1. ԱՐ սիրով իր

2. Ա գերեւ փրկանս Բ գերեւ փրկանս

3. ԱՐ ծեռնադրեալ

4. ԱՐ ապալէս աղճատ

5. ԱՐ որ առ այժմ բանս է

6. Բ հնգից

7. Ա ճշդիւ 8. Ա զփախուստ

1. Բ. անդի

2. Բ որդոյ

3. Բ քաջալերէին

4. Բ ի խտագնացութեամբ

5. Բ զանհնարին

6. Ա գտանել Բ գտանել

* կաղող է լինել նա զառնայաք

ւոյ¹ Հայոց թագաւորի: Եւ յաջորդէ զաթոռ թագաւորութեանն նորին որդի տէր Աշոտ, Հայոց իշխանաց իշխան, հանձարեղ և իմաստուն, այլ զեղեցկատեսիլ կրօնաւորասէր և ուղղադատ, ահարկու աւազակաց և չարագործաց, և սիրիչ սրբոյ, և թագ պարճանաց սրբոյ Լուսաւորչի աթոռոյս: Մանաւանդ՝ զոյ ասել՝ թէ ի վեհ շառաւիղէ զարմանալի պտուղ, և հօր սքանչելոյ որդի զարմանալի** պարարեալ մօռք յաստուածային տառիցն համօրէն մարմնովն ամենեկն վայելուչ և կրկին [Ա] խաղաղասէր: Վասն զի շարժեաց, սանձեաց, նահանջեաց զարտաքին թշնամիս յիւրաքանչիւր կարգի: Եւ ի խաղաղութեան ստուծոյ* սկսաք աշխատասէր կամօք երանել ի խնդիր կորուսեալ ոչխարին, ուսեալք յընտանի բնութենէ, թէ վաստակ մտաց ունի զարմատ բանի, և աշխատութիւնն² է զիւտիցն խնդիր: Տինայ՝ աւանիկ [Բ] թէ՛ և զմրտաւ ածեալ զահարկանելի ձայնն [գ]երբնական³ թէ ծառայ վատ, քեզ պարտ էր արկանել զստերն իմ ի արապիղիտս*** և ես եկեալ տոկոսեօք պահանջէի զիմն: Ներկուցեալ և ի զիշերասէր գայլոյն օձտողէ, թէ մի՛ արդեօք ծուլացեալ մոռացեալ լիցիմ զերախտիս հրաշագործողին, որ անձամբ եկն ի խնդիր կորուսեալ ոչխարին, և ապա անկանիցիմ ի ձեռս տանջանաւոր հրեշտակի, և անկցիմ՝ յերանել ի բանալն⁴ և կամ ընդ մէջ կտրիլ⁵ և բաժին ընդ հեղափարակ և ճշդադատ ծառային լիցի: Մանաւանդ զի որք երկասիրաբար և յոքնաջանիւք ախորժեն արդիւնաւորելի այսպիսիքն քոտակապէս տաժանողացն հանդոյն, որք փարթամանալ կամելով խուզեն զթանձրահող և զխճալի⁷ ամաւիայս, որ ունին զոսկէհատացն զգժուարագիւտ խնդիրս, որով ոսկէգործացն վարժին⁸ մանկուհիք: Այսր գունի

զապափարաւ և մերս արպութիւնս¹ ոչ կամեցաւ յանոճ² աճումն անբաւութեան զառաջի արկեալսն սիրոյ գործ հոգեւոր յանկնչ կատարունակութեան՝ զապացութիւնս⁵ Լքանել թողուլ զօրէն չարասացիւր⁴ ներհակաց, այլ յաւետաւոր աշխատեալք ի տուէ և ի զիշերի հայցեալ յաստուծոյ: Եւ սկսաւ լինել ի թուականութեանն, որ էր շրջանս Հայոց • ՅՂԱ. յերկարեալ աշխատութեան մերում մինչև յամն • ՆՂ • լինել⁵ թուականին:

Աստանօր ապա վերափոխի յաշխարհէս մեծըն այն և արի արքայն, որդի տեսուն Գագիայ [Ա 205b] Արծրունւոյ,⁶ Գրիգոր Դերեկիկ⁷ կոչեցեալ, [Բ 128b] և յաջորդէ զաթոռ թագաւորութեանն տէր Համազասպ եղբայր նորին*:

Եւ ի սմին յայսմ⁸ ամի զրաւ արար տէր երկոցունց ներհակացն, զի բարձաւ կրճիմն, որ կայր ի տանն Աղուանից⁹ և ի տան Սիսական, և մեռաւ Գագիկն՝ կարծեալ կաթողիկոսն և ապարասանն Եակովբ, ժամանեալ ի հատուցումն արդարադատին Եիսուսի յաշխարհաժողովն խմբարանն: Եւ այսպէս ապա ամենայն եղծուամն և ապականութիւն քայքայեցաւ և առաքինութիւն և շինութիւն և խաղաղութիւն գտեղի փոխաբերեաց: Եւ առջորաշունչ հողմն հարաւային¹⁰ ի բարեխառն և ի սնուցանող¹¹ օդ հիւսիսային շրջեցաւ: Եւ զբարս քաղցունս տէր տնկեաց ի սիրտս իշխանացն: Եւ զիտեալ մեր զժամանակ ընդունելի՝ ի ժամանակս ձմեռնային և ի ժամս դանաշունչ՝ զարձեալ ձերական տկարութեամբ ժամանեալ յաշխարհն Սիսական, հապ ի ձեպ տաղնապաւ շինել զտեղի կորուսելոյ ազմկասիրին Եակովբայ, զարհուրեալ թէ մի՛ արդեօք զարան ինչ գործիցի ի սուրբ հաւատ սրբոյ Լուսաւորչին ի ձեռն չարասացիւր և

1. Բ քաղաւորունոյ * Ա „այ Բ սց“=սոցա
2. Ա աշխատի
3. Ա Բ տիմանայ, աւանիկ թէ եւ զմտաւ ածեալ զահարկանելի ծայնն, նոր բանն.
4. Ա Մատթ. ԻԵ, 26.
5. Բ ի բանն
6. Բ „կտրել“ Ա Ղուկ. ԺԲ, 46.
7. Ա զխոջալի * ՏԵՍ Խորեն. Բ. 3.
8. Ա վարժեն *** Ոսկ. Մտթ. տես Էջկ. ԲԱ.

4. Ա մեր ստրպութիւնս
2. Ա յանաճ
5. Ա Եան ինչ կատար ունակութեան զապացութիւնս
4. Ա զքաղաղիւր 5. Ա լինիլ
6. Ա արծրունոյ 7. Ա Գերեկիկ
8. Ա այսմ
9. Ա շունի „աղուանից“
10. Բ հարաժ՝ յին
11. Ա ի սնուցանող
* Որ եւ Աբուսահլ, տես Մատեն. հարեկ. եր. 367 Վենետ. 1840.

մարձահոտ հնարից զիւադատին¹ Յակովբայ: Եւ զնացեալ հասաք յաշխարհն Սիսական՝ յանուանեալն Բազայ եւ մտաք ի նախասցեալն Կապան՝ յամուսն ջուանշիրի² Բաղայք բռնակալիւ Որոյ եկեալ հանդերձ տամբ եւ զարմիւք՝ աղիողորմ զթովք եւ խանթակաթ արտասուօք եւ ուղիղ դարձիւ: սրտալիր մեղայիւ՝ առաջի անկանէր եւ ասէր. [Բ] Մեղայ յերկինս եւ առաջի քո՝ բարեխօսութեամբ սրոյ Լուսաւորչին քաղցրացին կամք քո ի վերայ իմ՝ դատողիս առ քո Սրբոյ թիւնդ: որպէս երբեմն կամք նորին առ Տրդատ՝ նորին դատող: Եւ ոչ կամելով զերկարելն, եւ մանաւանդ տեսեալ զեղջ արտասուացն՝ օրհնէաք ապա զինքն եւ զտուն իւր, եւ ձեռնադրէաք եպիսկոպոս [Ա] աշխարհին զորդի նորին զխաչակրօն եւ զսրբանունդ տէր Վահան: Եւ դառնայք մեծապարզ եւ աւետօք: առեալ ի նրմանէ ձեռնադիր պատճենի՝³ մի՝ եւս այլ⁴ լինել զունակ ասացեալ չարասողիւր եւ ապրստամբամիտ խաբողն Յակովբայ, ծանր եւ նղովախառն շարաբանութեամբ, որ ունէր օրինակ զայս:

* * * ՅԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԹՅՈՅ, այս* ձեռագիր է իմ՝ Վահանայ, ջուանշիր իշխանաց իշխանի որդւոյ, առ⁵ աստուածապատիւ եւ հոգեւոր տէր Անանիայ Հայոց Կաթողիկոս: Որովհետեւ չարարին ի կամբս, եւ բարի սրտիւ եւ քաղցր աչօք նախեցան յիս, արժանի համարելով իւրեանց ծառայութեան եւ սուրբ կարգիս խաչակրութեան, եւ Սիսական տանս վերակացութեան՝ երկոտասն⁶ զաւատիս, որում չէ յիս նման ըստ իմ խակ եւ անլիութեան հասակիս, եւ չէ իս կամակից:⁷

Արդ՝ ըստ այդ բարեխոս մտացդ եւ արարածիս զինչ կա[յ] փախարէնս հատուցանել, այլ անձն իմ եղիցի ծառայ եւ հոգի իմ պաշտօնեայ սուրբ Լուսաւորչի

աթոռոյդ: Եւ զայս ասեմ ես թէ շիք իմ եւ որ հետ¹ իմ գալոց են, ի ձէնջ մեծարանաց խնդիրս, ոչ խաչ, ոչ² զաւագան, ոչ բաղմական եւ ոչ այլ բարձրութիւն ինչ, բայց միայն որ [Բ 129a] զինչ ձեր աստուածաբար կամեղ կամի եւ տայք՝ այն է իմ փառք եւ մեծութիւն: Եւ որպէս ձեռնադրութեանս տէր էք եւ տուիչ, նոյնպէս եւ պատուադրութեան, ըստ որում արժանին համարիք: Եւ զայս³ այս հակառակութեանս, որ եղև ի տանս Սիւնեաց, եւ ձեռնարկեաց Յակովբ յԱղուանից կաթողիկոս ապստամբութեամբ, եւ օտարացաւ ի սուրբ Լուսաւորչի աթոռոյդ, եւ ել արտաքս ի հայրական ի զրբկացդ, որում ինքն տացէ աստուծոյ պատասխանի:

Արդ՝ առ ի յինէն, եւ որ զկնի իմ գան յայս⁴ աթոռս, այս հաստատութեան եղիցի կանոն եւ կտակ, որ թէ ես՝ Վահան որդի ջուանշիր իշխանաց իշխանի եւ Սիւնեաց եպիսկոպոս, եւ ո՛վ որ է եւ իցէ յայս աթոռս՝ [Ա 206a] որ զկնի իմ գան, եւ յայսպիսի ապստամբութիւն մըտարերէ, կամ⁵ յԱղուանից կաթողիկոսէ եւլ ըբրել մերոյս⁶ կամ ապրստամբութեամբ կալ ի նմանէ բարձրավրութեամբ, որպէս թէ մարմնական իշխանութեամբ վարել, եւ կամ բռնութեամբ ունել զեկեղեցի աստուծոյ, կամ այլ ինչ թիրութիւն առնել ի հաւատ սուրբ Լուսաւորչին եւ լուծանել զկանոնս առաքելականս, եւ ապստամբեցուցանել զնորա արեամբ ժողովուրդքս զնկալ, զոր ձեր կամաւ եւ յօժարութեամբ ինձ⁷ հաւատացէք, եւ որք զկնի իմ գան եւ նուաւտացէք, եւ որք զկնի իմ գան եւ նուաւ շնորհի.⁸ եւ ոչ ամի ամի առնու զեօղ

1. = յետ.

2. Ա եւ ոչ

3. Բ զայր ? զայդ ?

4. Ա այս

5. Ա կամ յաղագս

6. Այս նախադասութիւնը աղծատուած է: Երկու օրինակն էլ ունին * յԱղուանից կաթողիկոսէ եւ զքերեւէ մերոյս — մինք կարդում ենք եւ զ (եւլ=իւլ) քերեւէ:

7. ԱՅ ինչ

8. Ա շնորհ

1. ԱՅ զիւադատին * Ա այս իմ

2. Ա ջուանշիրի

3. Բ պատճենի

4. ԱՅ եւս այլ=այլ եւս

5. Բ որդւոյ առ առ

6. ԱՅ քան

7. Ինձ թւում է, որ գաւառաբարձաւ հետքեր կան այս ձեռնարկների մէջ:

լուսաւորութեան, որպէս հրաման է սուրբ կանոնաց, և ոչ ծառայէ սրաի մտօք ամենայն մանրմութեամբ՝ ըստ արժանի սուրբ Լուսաւորչի աթոռոյն, և ի բնէն թափի, որ ի սուրբ Լուսաւորչի աթոռն է, բայց թէ հերձուած ինչ երևի, զոր կանոնք [Բ] և զիրք վկայեն, և յաղագս աւագաց աշտանօք, կամ երեսաց մեծութեան կամ զինչ, և [է] մարմնաւոր զօշութեան և թիկունս պարձուցանէ ի ճշմարիտ առաջնորդէ, և հակառակին հնազանդի՝ նդովեալ եղիցի ի կեանս և ի մահ: Եւ բաժինն ընդ Յուդայի աստուածապաճառի և Գէեզայ բորտի և Սիմոնի կախարդի և Հրէից աստուածապանիցն եղիցի: Եւ եկեացեն ի վերայ նորա անէծք ցաւազինք, զոր հաստատեցին սուրբ հարքն Հայք և Աղուանք յաւուրս տեառն Եղիայի Հայոց կաթողիկոսի, յաղագս ապառաժութեան ի սուրբ Լուսաւորչի աթոռոյն: Եկեացէ ի վերայ նորա անէծք սուրբ հայրապետացն՝ տեառն Յովննիսի և տեառն Թէոդորոսի և տեառն Անանիայի և այլ սուրբ եպիսկոպոսաց, զոր կարգեցին ի վերայ Յակովբայ, որ յառաջն էր քան զիս և ապառաժեաց ի հայրական զբրկաց սուրբ աթոռոյն և մերժեցաւ յօրհնութենէ՝ սրբոյ և լուծեալ եղիցի ի սուրբ և յաստուածատուր կարգաց և ի սուրբ Հոգւոյն որոշեալ եղիցի:

Եւ թէ,² ոք յիշխանաց կամ յազատաց կամ ի մերձաւորաց, [Ա] եղբարց և յաղգանաց, կամ յօտարաց՝ օգնէ, կամ եպիսկոպոս համարի և կամ քահանայ, կամ սարկաւազ, կամ յուխտ, եկեղեցւոյ՝ աստուած նմա մի՛ ողորմեցի մի՛ կենօք, մի՛ մահու, և բաժինն ընդ անհաւատիցն եղիցի:

Իրեցաւ ի կաթողիկոսութեանն և ի հայրապետութեանն աստուածապատիւ և հոգեւոր—տեառն Անանիայի և ի թաղաւորութեանն Աշտի որդւոյ՝ Արասայ,

և որ էր ի Սիւնիս իշխանաց իշխան տէր Վասակ, և որ ի Բաղս իշխանաց իշխան [Բ 129b] տէր Զուանշիր, և որ եպիսկոպոսունք ի տեղիս՝ էին՝ տէր Դաւիթ Խոսիսոսունեաց եպիսկոպոս և տէր Սահակ Գնդունեաց եպիսկոպոս, և Հայոց թուականն էր 457:

Ըստ նմին օրինակի և յիշխանացն առեալ ձեռնարկ՝ մի՛ ևս այլ լինել նմա թիկնածու յազատամբութեան ժամանակս՝ թէ լինիցի արդեօք, որ ունէր օրինակ դայս:

*** * ՅՐԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԹՅՈՅ** այս իմ ձեռագիր է՝ Զուանշիրի² Չագիկ իշխանի որդւոյ՝ առ աստուածապատիւ և հոգեւոր տէր Անանիա՝ Հայոց կաթողիկոս. հաւանեալ եւ աստուծոյ միջնորդութեամբ և սուրբ Եշանիս. Որովհետեւ մարդասիրութիւնն աստուծոյ քաղցրացոյց դաստուածապատիւ և զհոգեւոր—տէր Անանիա Հայոց կաթողիկոսի կամօք՝ ի յիւրեանց ծառայիս և այլ ծառայիցս, և յիւրեանց ի վիճակիս և ժողովրդեանս և այսպէս բարի կամով քաղցրացան՝ ծառայեմք զսուրբ աթոռս ուղորդ մտօք և անխարդախ սրտիւ որպէս զաստուած: Եւ ոյք լինին մեր վերջականք՝ զսուրբ Լուսաւորչի աթոռոյն զծառայութիւնն ուղիղ ունիմք: Եւ որ զինի ձեր յաջորդին ի սուրբ աթոռք՝ աղերսեմք՝ որպէս նորա կարգին տուիչ են և այլ ամենայն մեծարանաց ի մեր հնազանդութեանն ի վերայ և ի ծառայութեանն՝ զառաջին սուրբ հայրապետացն զտուեալ պատիւն ոչ որոշել⁶ ի մեր առաջնորդէն:

Իսկ ի թէ ոք յեպիսկոպոսաց մերոյ որ զինի մեր զարմից քան և՛ առանց հերձուածոյ և կամ այլ յայլ[տ]ի պատճառի⁷ որ կանոնք* և զիրք վկայեն՝ ապրատամբեն ի սուրբ Լուսաւորչին, որ

1. Բ ի տեղս * Ա կանոն

2. Բ Զուանշիրի

3. Բ որդոյ

4. Բ անանիայ

5. Ա Կեղեցի ի կամօք Բ կաթողիս ի ի կամօք

6. Ա Բ որոշեալ

7. Ա Բ այլ յայն ի պճոք = այլ յայլ[տ]ի կամ այն[պիսի] պատճառի.

1. Ա օրհնութենէ

2. Ա օթէ

3. Բ որդոյ

պէս [Բ] Եսկորն արար և խրամատեաց
դասնն Սիսական զկարգադրութիւն [Ա
206a] և նա եղև կարապետ և սկիզբն
ապստամբութեան, որ այլ բնաւ չէր լեալ
ի տանն Սիւնեաց մինչև ցԵսկոր: ¹ ու
րում թիկնածու եղեալ ² և մեղաք աս-
տուծոյ և իւր փոխանիդ:

Արդ՝ թէ այլ ոք ընտրի ի մեր յառու-
րս կամ՝ զկնի որդւոց ³ մերոց, ի հոք ⁴ ի
մեր զարմից, յիշխանաց կամ ի անբանց
կամ յազատաց նմա օգնական լինի՝ դա-
րան թաքստեան՝ և ոչ տայ ⁵ ի ձեռս
Հայրապետին, որ արդարութեամբ դա-
տի ըստ կանոնաց, աստուած նմա մի՝
ողորմեսցի մի՝ աստ և մի՝ ի Զրիստոսի
ահեղ տառնին, և մասն և բաժին ընդ
սատանայի եղիցի և ընդ Եուդայի աս-
տուածապաճառի և ընդ Սիմոնի կախար-
դի և նզովեալ եղիցի յամենասուրբ Եր-
րորդութենէն և յամենայն սրբոց, և
զարիւն ամենայն սրբոց աստուած ի նմա-
նէ պահանջեացէ, որ ապստամբ եպիսկո-
պոսին օգնական լինի յանիրաւութեան
վերայ:

Գրեցաւ ձեռնագիրս այս ՆՆՆ
Թուականին ձեռամբ Զուանչիլի՝ որդի
Զողիկայ՝ Բաղայ իշխանի և տուաւ ձեզ
աստուածապաճառ և հոգեոր—տէր Անա-
նիա ⁶ Հայոց կաթողիկոս թէ աստուած
կամի:

* * * ՅԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ այս ձեռա-
գիրս ⁷ է իմ՝ Ղասակայ Սիւնեաց իշխա-
նաց իշխանի, որդի Սմբատայ ⁸ իշխանաց
իշխանի, ձեզ աստուածապաճառ և հո-
գեոր—տէր Անանիա Հայոց կաթողիկոս
թէ այս օրէս ⁹ յառաջ, որ Հայ Թուականս
ՆՆՆ էր յորժամ զուք սուրբ Նշանովդ
ի մեզ խոնարհեցայք և եկիք և զմեր զյան-

ցանն անտես արարիք, որ վասն ա-
պրստամբութեանն ի սուրբ Ղուսաւորչի
աթոռոյն և յԱղուանս [Բ 130a] դառ-
նայոյ և անտի զթերակատար և զանկա-
նոնական իւղն օտար երեւ ի մեր տունս
և ի սուրբ Ղուսաւորչին սեփական ¹ վի-
ճակս, և մեք նմա լսելով և ներելով՝
մեզս գործեցաք և մեղաք աստուծոյ և
աստուծոյ փոխանիդ: Զի զարան եղաք
նմա և ոչ տուաք ի ձեռս, որ ըստ աս-
տուծոյ հրամանին և սուրբ կանոնացն
խրատեալ էիք զձեր ծառայն, որպէս
յաստուծոյ հրաման ունիք՝ արդարա-
ջուցանել զարդարն և դատել զանիրաւն,
որք արտաքոյ աստուծոյ հրամանին գոր-
ծեն, որպէս արար Եսկոր և յաստուծոյ
դատապարտեցաւ և զմեզ իւր կորչա-
տեանն հաղորդ [Ա] արար և ընդ անի-
ծիւք փակեաց զՍիսական տունս՝ երկո-
տասն զաւառաւ: ²

Արդ՝ եթէ ի մեր տանս այլ ոք յեպիս-
կոպոսաց՝ եթէ ի մեր յառուրս և թէ յայ-
լոց, որ զհետ մեր լինին ի դարս դարս
և այլ այդպիսի չար ³ ընտրի, որպէս Ես-
կոր ընտրեցաւ և հոք ⁴ նմա ներեալ [ց]
յիշխանաց կամ ի անբանց և ոչ տայ ⁵
ի ձեռս Հայրապետին, որ ի Ժամանակին
որ ի սուրբ Գրիգորոյ յաթոռն նստի-
կամ ածել յուղղութիւն և կամ բառ-
նալ ի միջոյ՝ նզովեալ լիցի յամենասուրբ
Երրորդութենէն և բաժին [ն] ընդ աս-
տուածապանիցն եղիցի, և պարտական
եղիցի հայհոյութեան սուրբ Հոգւոյն՝ որ
առանց թողութեան է, և Զնջեացէ աս-
տուած զայնպիսին ի դպրութենէն կե-
նաց: Եւ եթէ մարտիրոսական արիւն
հեղուցու՝ աստուած ընդ Եուդայի խեղ-
զամահութեանն չափոյն ընկողցի, որ ա-
պրստամբ եպիսկոպոսին օգնական լիցի
[ի] տանս Սիսականի, ով ոք և իցէ
եղիցի, եղիցի:

1. Ա յակոր
2. Ա եղաք
3. Բ որդոց
4. Ա արայէս ի հոքս
5. Բ տա
6. Ա աննի
7. Բ ձեռագիր
8. Բ սմբատա
9. Ա օրէ

1. Ա Բ սեփական
2. Ա զաւառ
3. Ա Բ այդպիսի ի չար
4. Ա Բ տա
- * Տես վերեւի ասացուածը ի հոք ի մեր զարմից:

Չայս ձեռագիր պատճենն¹ ընկալաք ի նո-
յանէ կանոնական հաստատութեամբ վասն [Բ]
առ յապա ժամանակաց, զի մի՛ լիցին կցորդ
ապստամբացն կորստեանն,² այլ հնազանդելոցն
օրհնութեանց արժանաւորք կղիցին:

Եւ մեք գէմ եղեալ՝ գնալ հասանել ձե-
պեաք յաշխարհն Աղուանից, շինել զտեղի հա-
կառակնամուտն Գաղկայ, և ուրք յառաջ քան
զհա:

Իսկ ապա զուժեան հասանէր ի մեծ իշ-
խանէն Սենեքերիմայ³ զալ հասանել իսմայի-
լականաց բռնութեամբ յաշխարհ նորա գե-
րել և աւերել⁴ և ի սուր սուսերի մաշել: Եւ
զիրա աղէտիցն առաքէ ծանուցանել մեզ՝ մի՛
ևս մտանել առ անգամ մի յամպրոպ դառ-
նութեան:

Իսկ մեր ապա գնացեալ եկաք յաշխարհն
մեր՝ առ թագաւորն բարեպաշտ Աշոտ Հայոց
Մեծաց, որոյ տեսեալ զմեզ ուրախ եղև յու-
րախումբին մեծ: Մանաւանդ պատմեալ⁵ մեր
զշինութիւն հոգեւոր գործոյն՝ բերկրեալ փա-
ռաւորէր զաստուած: Եւ ըստ յաջողելոցն
աստուծոյ՝ ի շնորհաց հղօրիս այսորիկ և ա-
ղօթից սրբոց՝ ոչ կամելով առնել⁶ անտես
զաշխատութիւնս մեր, ծագեաց⁷ ի սիրտս
հղօրացն Աղուանից, ի թագաւորն,⁸ որ կոչէր
իշխանակ՝ որդի տեառն Ատրնբրսեհի, և Սե-
նեքերիմայ Աղուանից իշխանաց իշխանի, և
նորին [Ա 207a] ամուսնոյ, և քեռ նորին,
և տեառն Սենեքերիմայ՝ որդոյ Գրիգորի Խա-
չեան իշխանի, և տեառն Վաչագանայ Գո-
րոզուաց իշխանի, և տեառն Գուրգենայ
Արեւելեաց իշխանի, և այլ բազում մեծա-
մեծաց միանգամայն և աշխատորոյժ ամբո-
խից: Եւ միարանեալ ի հոգւոյն շնորհայ՝
ի նոյն ամի, ի նմին ամսեանն [Բ 130b]
երկրորդի առաջնոյ և բնարեալ զայր մի հո-
գեւոր և առաքելաջան և ծերական ալօք
պատուեալ՝ Դաւիթ անուն՝ Խոտակերից⁹ վա-
նական, և առաքեն ի Շիրակ գաւառ, ի նստո-
ցին¹⁰ լեալ տեառն Սմբատայ Հայոց թագաւո-

րի, Շիրակափան կոչեցեալ: Եւ լուեալ զառ-
նե(ա)լն աստուծոյ՝ ամենայն աստուածաւոր
հոգի փառաւոր առնէր զէից ստեղծիւն¹ աս-
տուած:

Եւ յուեալ թագաւորն² Հայոց Աշոտ և
նորին եղբարց Մուշեղայ և Ատրնբրսեհի՝ ու-
րախ եղեն յոյժ և մեծապարգև շքեղու-
թեամբ տային ձեռնադրել զնա մերում նուա-
տութեանս³ կաթողիկոս Աղուանից նահանգին:

Եւ մեծամեծ աղերսիւք և առատաձեռն
տուչութեամբ և մեծապատիւ փառօք տայաք
նմա նշան սկսեղէն յոյժ ծանրագին, բնեղ-
լուղեալ մարդարտօլք և զարդարեալ ակամբ
պատուականօք: Եւ առաքեալք խաղաղու-
թեամբ յաշխարհ իւր՝ մեծապարգև աւետեաց
հնչումն տալով խաթութեղելոցն յաստուածա-
յին գրկացն հոգեծին Լուսաւորչին: Եւ ա-
ւարտեալ հաստատեցաւ ջան փաստակոյ մե-
րում և աշխատութիւն բազմամեայ⁴ տառա-
պանացն, ի շրջանիս Հայոց, ի ՇԷ՛, կամօքն
աստուծոյ և աղօթիւք սրբոցն: Եւ հանգեալ
իղձք տարփանաց տառապեալ և ներգե⁵ հըն-
չոյ մերում:

Եւ արդ՝ շնորհ ունիմ ես այնմ որ զօ-
րացոյցն զիս՝ տեառն իմոյ Յիսուի Զրիստոսի
և պարծիմ յուսով փառացն աստուծոյ, և
աղաչեմ զձեզ⁶ ո՛վ սրբանեալ և հոգիա[Բ]-
փարթամ ներանձնաւոր տեալք և եղբարք⁷
իմ որք յաջորդիք յաթոռ սրբոյ Լուսաւորչիս
մի՛ ես այպանել զաշխատութեամբ իմով այլ
զունակ Փրկչին հօրն ձերոյ ի զոհութիւն
ընկալեալ զերկուս խէրեւշտ այրոյն՝ և զուր
ընկալջիք զիմս⁸ աշխատութիւն, և ի ձերոյ
յոգնաջան աղօթից նպաստ շնորհի [Ա] շնորհի
հիքոյս և ձրել չափովք ձրողին ձեզ զանչա-
փելի փարթամութիւնն, և կեալ ի մշտնջնա-
ւոր յապաղային⁹ հանդիմեալ աւուրն:

Վասն զի աստուծոյ հօր և Յիսուսի
Զրիստոսի և Հոգւոյն սրբոյ փառք, այժմ¹⁰
և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

1. Բ պատճենի 2. ԱԲ կորցան 3. Բ սենեքերիմայ
4. ԱԲ աւերել 5. Ա պտմել Բ պտմել
6. Ա չունի առնել 7. ԱԲ մեր: Ժագեաց
8. Ա չունի Ժ թագաւորն Բ ի թգրն
9. Ա խոտակերից
10. Այս բառի մասին տես իմ յօդուածը՝ ԵՍՏՏՏ.

1. Ա ստեղծին 2. Բ թգրն 3. Ա նուապես
4. Բ բազմամեայ 5. Բ ներքեւ 6. Ա չունի զձեզ
7. Բ եղբարք 8. Ա զիմ 9. Ա յապաղային 10. Ա այժմ